

Sygn. akt II CSK 252/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 kwietnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marian Kocon (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Władysław Pawlak

SSN Roman Trzaskowski

Protokolant Maryla Czajkowska

w sprawie z powództwa D. R. i P. J.
przeciwko [...] Spółdzielni [...] z siedzibą w K.
o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 17 kwietnia 2019 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 10 sierpnia 2017 r., sygn. akt I ACa [...],

uchyla zaskarżony wyrok w pkt I ppkt 1, 3 i 4 (punkcie pierwszym podpunkt pierwszy, trzeci i czwarty), w pkt III (punkcie trzecim) i IV (czwartym), i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 10 sierpnia 2017 r., w wyniku apelacji powodów D. R. oraz P. J., zmienił w części wyrok Sądu Okręgowego w Ł. z dnia 7 czerwca 2016 r. w ten sposób, że zobowiązał pozwaną [...] Spółdzielnię [...] do złożenia oświadczenia woli o przeniesieniu na rzecz powodów własności bliżej opisanej nieruchomości o powierzchni 2,3566 ha.

Sąd Apelacyjny ustalił, że J. R. od września 1949 r. był członkiem rolniczej spółdzielni produkcyjnej, do której wniósł wkład gruntowy w postaci prawa własności o łącznej powierzchni 4,48 ha, w tym działki o numerach [...] i [...]. Pracował w niej do 31 grudnia 1971 r. Zmarł w 1973 r. Wkład gruntowy w drodze działu spadku przypadł synowi M. R., członkowi rolniczej spółdzielni produkcyjnej, pracującemu w niej do końca października 1979 r. M. R. zmarł w czerwcu 2002 r., zaś spadek po nim nabyli powodowie po połowie.

Sąd Apelacyjny nie ustalił położenia działek o numerach [...] i [...] (aktualnej ewidencji). Uznał, że nie może obciążać powodów skutkami z art. 6 k.c. brak możliwości tego ustalenia, tym bardziej, iż to na pozwanej Spółdzielni, jako podmiocie prowadzącym profesjonalną działalność, ciążył obowiązek związany z prawidłowym ewidencjonowaniem posiadanych zasobów. Ponadto, że dochodzone roszczenia jakkolwiek mają charakter petytoryjny, to nie są oparte na prawie własności, a na prawie względnym do zwrotu wkładu gruntowego, wynikającym z wygaśnięcia stosunku spółdzielczego - na skutek ustania członkostwa wobec śmierci członka spółdzielni - oraz następnie stosunku wkładu niezależnie od wcześniejszego ustania spółdzielczego prawa użytkowania. Z treści art. 148 § 3 pr. spółdzielczego nie można wywieść podstawy prawnej do stwierdzenia, że spółdzielnia może odmówić zwrotu wkładu tylko dlatego, że powodowie nie wykazali, jakie działki stanowiące wkład gruntowy ich poprzednika prawnego, o numerach [...], [...], odpowiadają obecnej ewidencji.

Skarga kasacyjna pozwanej Spółdzielni od wyroku Sądu Apelacyjnego w części uwzględniającej powództwo – oparta na obu podstawach z art. 398³ k.p.c. – zawiera zarzut naruszenia art. 148 § 3, 151 pr. spółdzielczego, art. 6 k.c., a także

art. 244 § 3 w zw. z art. 252 i 391 § 1 k.p.c., art. 328 § 2 w zw. z art. 391 k.p.c., i zmierza do uchylenia tego wyroku w zaskarżonym zakresie oraz przekazania sprawy w tym zakresie do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Godzi się zauważyć, że roszczenia powodów wywodzą się ze stosunków prawnych nawiązanych przez ich poprzedników prawnych z rolniczą spółdzielnią produkcyjną w okresie obowiązywania ustawy z dnia 29 października 1920 r. o spółdzielniach (jedn. tekst Dz. U. 1950 r., Nr 25, poz. 232) i innych aktów normatywnych dotyczących tzw. spółdzielczości produkcyjnej, następnie ukształtowanych ustawą z dnia 17 lutego 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach (Dz. U. Nr 12, poz. 61 ze zm.) oraz ustawą z dnia 16 września 1982 r. - Prawo spółdzielcze (jedn. tekst: Dz. U. 2018 r., poz. 1285) oraz treścią statutów.

Na gruncie tych uregulowań prawa i obowiązki członka rolniczej spółdzielni produkcyjnej wynikają ze stosunku spółdzielczego, nawiązanego z tą korporacyjną osobą prawną na podstawie umowy (adhezyjnego przystąpienia), którego treść wyznaczają umowa (statut), uchwały organów spółdzielni i przepisy prawa bezwzględnie obowiązujące. Ma on charakter cywilno-prawny szczególnego rodzaju, gdyż składa się z wiązki uprawnień - o charakterze wewnętrznym (w tym organizacyjnych, własnościowych, pracy) oraz zewnętrznym - które podlegają reżimowi prawa spółdzielczego, a cywilnego posiłkowo, o ile prawo spółdzielcze nie stanowi inaczej. W ramach stosunku spółdzielczego wyodrębnia się prawa wynikające wprost ze stosunku członkostwa oraz prawa od niego pochodne, dla powstania których niezbędne jest zaistnienie innych zdarzeń. Takim prawem pochodnym jest tzw. stosunek wkładu, a zdarzeniem jego wniesienie.

Wnoszenie wkładów gruntowych stanowiło sposób włączania majątku członków do gospodarczej działalności spółdzielni, skutkującego powstaniem ograniczonego prawa rzeczowego w postaci użytkowania o swoistych cechach, do którego w okresie obowiązywania ustawy o spółdzielniach i ich związkach przepisy prawa cywilnego stosowane były odpowiednio (art. 100 § 2), a po wejściu w życie prawa spółdzielczego przepisy tej ustawy i uzupełniająco, z tym że stosowane już wprost, kodeksu cywilnego (art. 145 § 2). Jedynie nieliczne z tych przepisów mają

przy tym charakter bezwzględnie obowiązujący, zatem treść tego stosunku prawnego wyznacza przede wszystkim treść umowy.

Specyfiką stosunku wkładu gruntowego jest mimo powstania prawa użytkowania, zachowanie przez członka spółdzielni dotychczasowych praw rzeczowych, obligacyjnych albo posiadania gruntu, możliwości rozporządzania nim przy przekazaniu spółdzielni uprawnień obejmujących władanie, pobieranie pożytków, podejmowanie czynności dyspozytywnych w zakresie gospodarowania, zmiany przeznaczenia gruntów, zmiany jego substancji, dokonania zabudowy połączonej z nabyciem przez spółdzielnię prawa własności powstałych budynków. Spółdzielcze prawo użytkowania wkładów gruntowych na ogół miało charakter odpłatny, a ekwiwalentne świadczenie spółdzielni realizowano poprzez udział członka w jej dochodzie lub wypłatę wynagrodzenia w wysokości ustalonej w statucie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 września 2014 r., II CSK 637/13, nie publ.).

Sytuację wycofania wkładów gruntowych przez następców prawnych członka spółdzielni reguluje art. 151 pr. spółdzielczego, który odsyła w tym zakresie do zasad odnoszących się do członka, który wypowiedział członkostwo. Zatem do następcy stosuje się te same zasady przewidziane w art. 148 § 3 i 4 pr. spółdzielczego, które stosuje się do członka, który wypowiedział swoje członkostwo. Następca ma przeto możliwość żądania zwrotu wkładu gruntowego w postaci tych samych działek co wniesione bądź, jeżeli potrzeby wspólnej gospodarki stoją temu na przeszkodzie, działek zamiennych (równoważnych). Ewentualna natomiast kwestia rozliczeń, o których mowa w art. 148 § 4 pr. spółdzielczego, dotyczy wyłącznie tylko takich sytuacji, kiedy działki zamienne w sposób istotny co do wartości odbiegają od wartości działek, które zostały wniesione jako wkład do rolniczej spółdzielni produkcyjnej. Wtedy istnieje obowiązek stosownego rozliczenia poprzez uzupełnienie wartości tychże działek.

Sąd Apelacyjny uwzględniając żądanie pozwu uznał, że przyznanie powodowi gruntu równoważnego w oparciu o art. 148 § 3 pr. spółdzielczego nie wymaga ustalenia położenia wkładu gruntowego. Wyrażając to stanowisko Sąd Apelacyjny pominął, że z punktu widzenia przesłanek z tego przepisu, kwestia

wyraźnego zlokalizowania gruntów, stanowiących przedmiot wkładu oraz ustalenia, czy powodowie dysponują do nich tytułem prawnym, a także, czy grunty te są we władaniu pozwanej spółdzielni ma istotne znaczenie. Rację bowiem ma skarżący, że przesłanką rozliczenia wkładu jest dalsze posiadanie tytułu do tego wkładu przez spółdzielcę (jego następcę prawnego) lub – co najmniej – wykazanie, że wprowadzie spółdzielca utracił ten tytuł, ale nastąpiło to z winy spółdzielni. Tymczasem w sprawie nie doszło do ustalenia żadnej z tych okoliczności, gdyż powodowie w ogóle nie wykazali, jakie grunty – według aktualnego ich oznaczenia – stanowią przedmiot wkładu. Nie sposób wykluczyć, że zostały one wyjęte spod władztwa skarżącej. Ryzyko braku informacji o obecnych losach wkładu gruntowego obciąża powodów, a nie rolniczą spółdzielnię produkcyjną, użytkownika. Zastosowanie art. 148 § 3 pr. spółdzielczego pomimo braku ustalenia, jakie konkretnie działki stanowią przedmiot wkładu, prowadzi do wniosku, który nie znajduje uzasadnienia w obowiązujących przepisach, że spółdzielnia ponosi absolutne ryzyko rozliczenia wniesionego wkładu, niezależnie od tego, jakie były jego losy po wniesieniu.

Skoro Sąd Apelacyjny rozstrzygając w sprawie wyszedł z odmiennych założeń, to zaskarżony wyrok nie mógł się ostać.

Co się zaś tyczy działki nr [...], to zachodzi potrzeba ustalenia jej stanu prawnego. Ustalenie, że stanowi ona własność osoby trzeciej jest co najmniej przedwczesne. Przeto poza oceną Sądu Najwyższego jest kwestia przysługującego powodom roszczenia.

Z tych przyczyn orzeczono, jak w wyroku.